

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ

Обид Захиджанович Алимов

Самарқанд вилояти ИИБ ходими, мустақил тадқиқотчи

АННОТАЦИЯ

Мақолада ички ишлар органларида коррупцияга қарши курашишда жамоатчилик назоратининг аҳамияти, бу борада жамоатчилик назорати субъектларининг ваколатлари, жамоатчилик назоратини амалга ошириш механизмлари тўғрисида назарий фикрлар билдирилган, шунингдек, ички ишлар органлари фаолиятида коррупцияга қарши курашишда жамоатчилик назоратини кенгайтириш механизмини такомиллаштириш мақсадида бир қатор таклиф ва мулоҳазалар билдирилган.

Таянч сўзлар: ички ишлар органлари, коррупция, коррупцияга қарши курашиш, жамоатчилик назорати, жамоатчилик назорати субъектлари.

КИРИШ

Давлатда фуқаролар хавфсизлигини таъминланганлигини мазкур давлатдаги ҳокимият органлари, хусусан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг адолатли фаолияти билан боғланади. Шу маънода ҳуқуқ-тартибот органлари ходимларининг ноқонуний фаолияти фуқароларнинг давлат ҳокимиятига нисбатан эътирозининг кучайиши ва ишончсизлигининг ортишига сабаб бўлади.

Зеро, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг асосий вазифаси ҳуқуқий тартиботни сақлаш, қонунни бузганларга нисбатан чора кўришдан иборат. Шу сабабли жиноятчиликка қарши кураш асосий вазифаси бўлган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ходимлари қонунни бузиб турсалар, бошқалардан қонунларни бузмасликни талаб қилиш қанчалик тўғри бўлади?

Фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллайди.

Қайд этиш лозимки, ўтган давр мобайнида ички ишлар органлари тизимини такомиллаштириш борасида кенг

кўламли ишлар амалга оширилди. Айниқса, ички ишлар органларининг маҳаллаларда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш учун ташкил этилган қуйи бўғинини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш бўйича салмоқли ишлар қилинди.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

2017 йил 10 апрелдаги “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг ПФ-5005-сонли Фармонида кейинги йилларда ички ишлар органлари фаолиятида тўпланиб қолган жиддий камчилик ва муаммолар келтирилган бўлиб, улар сирасига порахўрлик ва хизмат мавқеини суиистеъмол қилиш ҳолатлари ҳали-ҳамон учраб турганлиги алоҳида таъкидлаб ўтилган[1].

Коррупцияга қарши курашиш тадқиқотлар маркази – халқаро Transparency International нодавлат нотижорат ташкилоти хулосасига кўра, коррупцияга мойиллик жиҳатидан полиция органлари сиёсий партиялар ва фуқаролик хизматларидан кейин учинчи ўринда жойлашган[2]. Шунинг ўзи ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари соҳасида коррупциянинг мавжудлиги дунё миқёсидаги глобал муаммо эканлигидан далолатдир.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотлари натижасида бугунги кунда давлат органлари тизимида коррупцияга қарши курашиш, жамоатчилик назорати институти, алоҳида ички ишлар органлари фаолиятини тартибга солиш соҳаларида қатор ҳуқуқий асослар ишлаб чиқилди ва энди олдимизда турган асосий вазифалардан юқорида келтирилган ҳужжатларнинг ишлаш механизмини жорий этиш бўлиб қолмоқда.

Жумладан, 2016 йил 16 сентябрда қабул қилинган “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни[3]га кўра, ички ишлар органлари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси каби вазифаларни бажарар экан, мана шу ҳуқуқни муҳофаза қилиш

фаолиятида суиистеъмолликларга йўл қўймаслиги талаб этилади.

НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

Шундай экан, ички ишлар органлари фаолияти устидан фуқаролар, нодавлат нотижорат ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, оммавий ахборот воситалари ва бошқа фуқаролик жамияти институтлари томонидан амалга ошириладиган жамоатчилик назорати – фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини ҳамда қонун ҳужжатлари талабларига ички ишлар органлари ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан оғишмай риоя этилишини, улар ўз олдига турган ижтимоий-сиёсий, социал-иқтисодий, гуманитар ҳамда бошқа соҳалардаги вазифа ва ваколатларни самарали амалга оширилишини таъминлашга қаратилгани билан долзарб аҳамият касб этади.

Зеро, Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 12 апрелдаги “**Жамоатчилик назорати тўғрисида**”ги Қонуни[4]нинг3-моддасида жамоатчилик назоратини амалга оширувчи субъектлар сифатида:

- Ўзбекистон Республикаси фуқаролари;
- фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари;
- қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда рўйхатга олинган нодавлат нотижорат ташкилотлари;
- оммавий ахборот воситалари эканлиги мустаҳкамланган.

Мазкур қонун нормасини рўёбга чиқариш механизмини шакллантириш мақсадидан келиб чиққан ҳолда ҳар бир субъектнинг ички ишлар органларида коррупцияга қарши курашишда ўз ваколати доирасида қандай ҳуқуқларга эгаллигини батафсил таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ.

Барчамизга маълумки, Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги шахс билан давлатнинг доимий сиёсий-ҳуқуқий алоқасини белгилаб берувчи мезондирки, бу алоқа уларнинг ўзаро ҳуқуқлари ва бурчларида ифодаланади. Ўзбекистон Республикаси ўз идоралари ва мансабдор шахслари орқали Ўзбекистон Республикаси фуқаролари олдида масъулдир, Ўзбекистон Республикасининг фуқароси эса давлат олдида масъулдир.

Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 22 апрелдаги “**Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида**”ги қонун[5](янги таҳрирда)нинг 3-моддасида фуқароларни ўзини ўзи бошқариш органлари тушунчасига таъриф келтирилган бўлиб, унга кўра, **фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши** фуқароларнинг маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ўз манфаатларидан, ривожланишнинг тарихий

хусусиятларидан, шунингдек миллий ва маънавий кадриятлардан, маҳаллий урф-одатлар ва анъаналардан келиб чиққан ҳолда ҳал қилиш борасидаги Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган мустақил фаолияти деб мустаҳкамланган.

Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 24 апрелдаги “**Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисида**”ги Қонун[6]нинг 2-моддасида нодавлат нотижорат ташкилотлар тушунчасига таъриф берилган бўлиб, унга кўра, **нодавлат нотижорат ташкилоти** - жисмоний ва (ёки) юридик шахслар томонидан ихтиёрийлик асосида ташкил этилган, даромад (фойда) олишни ўз фаолиятининг асосий мақсади қилиб олмаган ҳамда олинган даромадларни (фойдани) ўз қатнашчилари (аъзолари) ўртасида тақсимламайдиган ўзини ўзи бошқариш ташкилотидир, дея мустаҳкамлаб қўйилган.

Қонуннинг 12-моддасида эса **жамоат фонди** тушунчасига таъриф берилган бўлиб, унга кўра, жисмоний ва (ёки) юридик шахслар томонидан ихтиёрий мулкий бадаллар қўшиш асосида ташкил этилган, хайрия, ижтимоий, маданий, маърифий ёки бошқа ижтимоий фойдали мақсадларни кўзлайдиган, аъзолиги бўлмаган нодавлат нотижорат ташкилоти **жамоат фонди** деб эътироф этилади.

Ижтимоий, маданий ва бошқа нотижорат тусдаги вазифаларни амалга ошириш учун жисмоний ва (ёки) юридик шахслар томонидан тузилган нодавлат нотижорат ташкилоти **муассаса** эканлиги қонуннинг 13-моддасида мустаҳкамланган.

Шунингдек, жамоатчилик назоратини амалга оширувчи субъект сифатида оммавий ахборот воситалари ҳам эътироф этилган. Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 26 декабрда қабул қилинган “**Оммавий ахборот воситалари тўғрисида**”ги Қонун[7]га кўра, оммавий ахборотни даврий тарқатишнинг доимий номга эга бўлган ҳамда босма тарзда (газеталар, журналлар, ахборотномалар, бюллетенлар ва бошқалар) ва (ёки) электрон тарзда (теле-, радио-, видео-, кинохроникал дастурлар, Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги веб-сайтлар) олти ойда камида бир марта нашр этиладиган ёки эфирга бериладиган, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда рўйхатга олинган шакли ҳамда оммавий ахборотни даврий тарқатишнинг бошқа шакллари **оммавий ахборот воситаси** дея мустаҳкамланган.

Миллий ва хорижий тажриба шуни кўрсатадики, жиноят ва бошқа ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликни кучайтириш, тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширишда техника воситаларидан фойдаланиш, ҳуқуқбузарликни содир этган

шахс устидан назоратни кучайтириш каби анъанавий чора-тадбирлар жиноятчилик даражасини камайтиришда ҳар доим ҳам кутилган натижаларни бермаяпти. Бу эса, ўз навбатида, ҳуқуқбузарликлар профилактикасида янги иш услубларини қўллаш, аҳоли ва жамоатчилик билан яқин мулоқотни йўлга қўйиш, ички ишлар органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кенгайтириш лозимлигини кўрсатмоқда.

Нодавлат нотижорат ташкилоти жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, бошқа демократик кадриятларни ҳимоя қилиш, ижтимоий, маданий ва маърифий мақсадларга эришиш, маънавий ва бошқа номоддий эҳтиёжларни қондириш, хайрия фаолиятини амалга ошириш учун ҳамда бошқа ижтимоий фойдали мақсадларда тузилади.

2017 йил 10 апрелдаги “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг ПФ-5005-сонли Фармонида ички ишлар органлари фаолияти устидан парламент ва жамоатчилик назоратининг янги тизими ўрнатилиши лозимлиги, жумладан, Олий Мажлис Сенати томонидан бир йилда икки марта Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси ҳолати тўғрисидаги ҳисоботини эшитиш тартиби жорий этилиши ташаббуси асосида бир қатор норматив ҳужжатларга киритилган қўшимчалардан бири бу “**Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида**”ги қонунининг 11-моддаси мазмунига “ички ишлар органлари таянч пунктлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича инспекторларининг ҳисоботларини белгиланган тартибда эшитади” мазмунидаги норманинг киритилиши бўлди.

Айнан шунга ўхшаш норма “**Жамоатчилик назорати тўғрисида**”ги қонуннинг 14-моддасида ҳам алоҳида тартибда фуқаролар йиғини ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг, жойлардаги таълим муассасалари раҳбарларининг ҳисоботларини эшитиш жамоатчилик назоратини амалга ошириш шакли сифатида мустаҳкамланган.

Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январдаги “**Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида**”ги Қонунининг 14-моддасига биноан фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролар ички ишлар органларида коррупцияга қарши курашишда қуйидаги фаолиятни амалга оширишлари мумкин:

коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда иштирок этиши;

аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришда, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришда иштирок этиши;

коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг ижро этилиши устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириши;

коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритиши;

коррупцияга қарши курашиш соҳасида давлат органлари ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш.

Оммавий ахборот воситаси ички ишлар органларининг фаолияти тўғрисида ахборот олишга доир сўров билан уларга оғзаки ёки ёзма шаклда (шу жумладан электрон ҳужжат шаклида) мурожаат этиш ҳуқуқига эга.

Оммавий ахборот воситасининг ички ишлар органлари фаолияти тўғрисида ахборот олишга доир, шунингдек мансабдор шахсларнинг интервьюсини ташкил этиш тўғрисидаги сўрови кўпи билан етти кун муддатда кўриб чиқилади. Агар оммавий ахборот воситасининг сўровини кўриб чиқиш ички ишлар органларининг ваколатлари жумласига кирмаса, сўров сўралаётган ахборотни тақдим этиш ўзининг ваколатига киритилган органга рўйхатдан ўтказилган кундан эътиборан уч иш куни ичида юборилади, оммавий ахборот воситаси эса бу ҳақда хабардор қилинади. Сўров рад этилган тақдирда, оммавий ахборот воситасига асосланган жавоб юборилади.

ХУЛОСА

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, ички ишлар органлари фаолиятида коррупцияга қарши курашишда жамоатчилик назоратини кенгайтириш механизмини такомиллаштириш мақсадида қуйидаги таклифлар илгари сурилади:

биринчидан, ички ишлар органлари томонидан ҳудудда жиноятчилик ва унга қарши курашиш ҳолати, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича ишлар ва уларни такомиллаштириш йўллари ва усуллари масалалари юзасидан қарорларнинг ишлаб чиқиши ва қабул қилиниш жараёнларининг оммавий муҳокама ва эшитувларини ўтказиш;

иккинчидан, Ички ишлар вазирлиги (марказда) ва жойларда (ҳудудий бўлинмаларда) жамоатчилик маслаҳат кенгаши фаолиятини фаоллаштириш ва такомиллаштириш;

учинчидан, ички ишлар органлари профилактика хизматига ишга тайинлаш жараёнида жамоатчилик фикри ва маслаҳатининг тингланиши ва инобатга олиниши амалиётини жорий этиш;

Хулоса ўрнида таъкидлаш лозимки, келтирилган таклифларнинг рўёбга чиқарилиши мамлакатимиз ички ишлар органларида коррупцияга қарши курашни такомиллаштиришга ҳисса қўшади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 15-сон, 243-модда. (Collection of legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017, N 15, Art. 243.)
2. Долинко В.И. Проблемы коррупции в России и за рубежом // Российский следователь. 2012. №1. С. 37 (Dolinko V.I. Problems of corruption in Russia and abroad // Russian investigator. 2012. №1. Pp. 37)
3. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2016 йил 26 сентябрь, 38-сон, 438-модда (Meeting of the legislation of the Republic of Uzbekistan dated September 26, 2016, article 38, article 438)
4. "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2018 йил 16 апрель, 15-сон, 304-модда (Law of the Republic of Uzbekistan "On the legal protection of breeding achievements" of April 16, 2018, article 304.)
5. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1992 й., 9-сон, 338-модда (Bulletin of the Supreme Council of the Republic of Uzbekistan, 1992, No. 9, Article 338.)
6. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 й., 25-сон, 287-модда; 2007 й., 52-модда, 533-сон; 2008 й., 52-сон, 513-модда; 2012 й., 15-сон, 164-модда; 2014 й., 50-сон, 588-модда; 2016 й., 17-сон, 173-модда (Law of the Republic of Uzbekistan of 2004 No. 25, article 287; 2007, art. 52, Art. 533; 2008, No. 52, Article 513; 2012, No. 15, Article 164; 2014, No. 50, Article 588; 2016, Article 173, Article 173)
7. "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2007 йил, 3-сон, 20-модда. ("Laws of the Republic of Uzbekistan", 2007, No. 3, Article 20.)